

Tieteen sydänääniä

– hallitusohjelman näkymiä tiedepolitiikkaan

Uusi hallitusohjelma on kirvoittanut runsaasti keskustelua mahdollisista tulevista toivotuista ja ei-toivotuista yhteiskunnallisista kehityskuluista. Myös korkeakoulu- ja tiedeväki on kommentoinut aktiivisesti hallitusohjelmaa. Nostamme tässä pääkirjoituksessa esiin muutamia hallitusohjelman tiede- ja korkeakoulupolitiikkaan liittyviä huomioita.

Kotimaisen tieteellisen lehden näkökulmasta katseemme kiinnittyy ensimmäiseksi hallitusohjelman lupaukseen edistää tutkitun tiedon saatavuutta kansalliskielillä. Tätä tavoitetta tuetaan turvaamalla kotimaisten tieteellisten julkaisukanavien toimintaa ja mahdollistamalla niissä tieteellisten artikkeleiden avoin julkaiseminen.

Hyvältä vaikuttaa myös duaalimallin merkityksen tunnistaminen suomalaisen korkeakoulujärjestelmän elinvoimaisuuden kannalta. Duaalimalliin sisältyvä yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen välinen toimiva työnjako on tunnistettu myös kansallisissa ja kansainvälisissä arvioinneissa suomalaisen korkeakoulujärjestelmän vahvuudeksi.

Hallitusohjelman valossa näyttää siltä, että mahdollisuudet jatkuvaan oppimiseen ovat kaventumassa erityisesti aikuisopintotuen lakkauttamisen vuoksi. Suomalaisen korkeakoulujärjestelmän kehittämisessä keskeistä roolia on näytellyt umpiperien välttäminen. Käytännössä tämä on tarkoittanut joustavien koulutuspolkujen ja uudelleenvalintojen mahdollistamista. Jatkuvan oppimisen nimissä on tuettu yksilöiden mahdollisuuksia opiskella elämänsä varrella ja valita uusia suuntia iästä ja elämänvaiheesta riippumatta. Aikuisopintotuen lakkauttamisen ohella opiskelumahdollisuuksiin elämän varrella voivat jatkossa vaikuttaa myös hallituksen suunnitelmat vuorotteluvapaajärjestelmän lakkauttamisesta.

Jatkuvan oppimisen näkökulmasta merkittävää on myös tavoite avoimen korkeakouluopetuksen roolin vahvistamisesta. Tätä myönteistä kehittämistavoitetta varjostaa hallitusohjelmaan sisältyvä ajatus, jonka mukaan tavoitteeseen päästään lisäämällä koulutuksen tarjoajan mahdollisuuksia periä nykyistä korkeampia maksuja opiskelijoilta. Samaan tapaan vapaan sivistystyön toimintaa ehdotetaan jatkossa rahoitettavan kasvattamalla omavastuuosuutta. Hallitusohjelman suunnitelman mukaisesti raha tulee siis näyttämään jatkossa nykyistä suurempaa roolia siinä, kuka pystyy avoimen korkeakoulun ja vapaan sivistystyön toimintoihin osallistumaan. Onkin aiheellista kysyä, tuleeko avoimen korkeakouluopetuksen ja vapaan sivistystyön maksujen korotus yhdessä aikuiskoulutustuen lakkauttamisen kanssa haastamaan elinikäisen oppimisen toteutumista ja voimistamaan koulutuksellisesta eriarvoisuutta.

Siinä missä tutkintoon tähtäävää opiskelua on osittain perusteltua tarkastella työelämän tarpeiden näkökulmasta, avoimen korkeakouluopetuksen ja vapaan sivistystyön hyödyt näkyvät laajasti myös osallistujien hyvinvoinnissa. Tutkimukseen perustuen tiedämme, että niin opiskelu itseä varten, kiinnostus uusiin asioihin kuin oppimisen ilokin ovat asioita, jotka eivät kohenna pelkästään yksilön elämänlaatua, vaan niillä on monenlaisia sosiaalisia, kulttuurisia ja taloudellisia vaikutuksia yhteiskuntaan.

Myös TKI-rahoituslaki on odotetusti esillä hallitusohjelmassa. Hallitus sitoutuu parlamentaarisen tutkimus-, kehittämis- ja innovaatiotoiminnan (TKI) työryhmän ehdotuksiin siitä, miten Suomen tutkimus- ja kehittämistoiminnan rahoitus nostetaan neljään prosenttiin bruttokansantuotteesta vuoteen 2030 mennessä. TKI-rahoituslakiin liittyen mainitaan korkeakoulujen perusrahoituksesta huolehtiminen. Hallitus sitoutuu lisäämään korkeakoulujen aloituspaikkoja tavoitteenaan perusteettoman hakijasuman purkaminen. Korkeakoulut ovat jo tällä hetkellä opettaja-oppilas-suhdelukuineen kovilla. Ilman lisärahoitusta tavoitteet sisäänottomäärien kasvattamisesta eivät täyty. Korkeakoulut itse kuitenkin lopulta päättävät aloituspaikkojen määrästä.

Korkeakoulu- ja tiedekenttää puhuttaa myös valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan (VN TEAS) lakkauttaminen. VN TEAS on vuonna 2014 käyttöön otettu kilpailtua hankerahoitusta jakava rahoitusinstrumentti, jolla on tuettu päätöksenteon tarpeita palvelevaa tiedon tuotantoa ja vahvistettu näin päätöksenteon tietopohjaa. Hallitusohjelma on täynnä erilaisia selvitystarpeita ja siltä osin tietopohjaisen päätöksenteon tarve ei ole ainakaan vähentymässä. Hallitusohjelmassa VN TEAS:n lakkauttaminen on kuitenkin merkitty säästökseen eikä sen tilalle esitetä uusia vaihtoehtoja. Tästä herää kysymys, miten tietopohjaista päätöksentekoa tuetaan jatkossa.

Kun hallitusohjelman julkistamisesta on vasta tovi, voidaan arvioida vain suunnitelmia. Nähtäväksi jää, miltä osin ja miten suunnitelmat toteutuvat. Edellä nostettujen asioiden lisäksi hallitusohjelmassa on joukko muitakin korkeakoulutukseen ja tiedepolitiikkaan liittyviä aiheita, jotka ansaitisivat tulla esiin nostetuksi ja käsitellyksi. Toivottamekin kaikki tervetulleiksi kirjoittamaan lehteen niin hallitusohjelman inspiroimana kuin yleisemminkin tiedepolitiikasta.

Lopuksi haluamme nostaa esiin hallitusohjelmasta meidän päätoimittajiemme suosikkikohdan, sivistyksen peräänkuuluttamisen yliopistojen perustana:

Yliopistoja kehitetään sivistysyliopistomallin perusteella. Sen mukaan yliopistojen keskeinen tehtävä on kasvattaa kriittiseen ja analyttiseen ajatteluun. Myös pienillä akateemisilla oppiaineilla on oma paikkansa suomalaisessa yliopistomaailmassa. Akateemisella tutkimuksella ja tiedellä on itseisarvo. (Valtioneuvosto, 2023, s. 87.)

Hyötydiskurssi ja erityisesti taloudellisten hyötyjen korostaminen ovat olleet vahvasti esillä viime vuosina, kun tiedepolitiikassa puhutaan tutkimuksen roolista yhteiskunnassa. Veikkaamme, että tieteen itseisarvon korostamisen osalta hallitusohjelma pääsi yllättämään myönteisesti myös muut kuin meidät päätoimittajat.

Sopivan lämmintä kesää toivottaen

Päätoimittajat

Reetta Muhonen, Mira Huusko ja Mervi Friman

Lähteet

VALTIONEUVOSTO. (2023). *Vahva ja välittävä Suomi : Pääministeri Petteri Orpon hallituksen ohjelma 20.6.2023* (Valtioneuvoston julkaisuja 2023:58). Valtioneuvosto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-763-8>